

پیشہات و ئالۆزیه هه نوکەییەکانی بهردەم کابینه‌کە ی سوودانی

09-03-2023

نووسەرەکان

د. یاسین تەها

کورتە: یاسای ههلبژاردن که هیزه شیعه‌کانی چوارچیوهی هاوئاھهنگی ده‌یانەوێت به سیستمی "سانت لیگو" و که‌مکردنه‌وهی بازنه‌کانی ههلبژاردن (له 83 بازنه بو 18) تیپه‌پینن، تهنیا سه‌درییه‌کان تووپه ناکات به‌لکو گورز له وه‌هیزه نوییانه‌ش ده‌دات که له پاش تشرینی 2019 دروستبوون، یان ئه‌و "سه‌ربه‌خۆ" یانه‌ی به‌که‌لک وه‌رگرتن له فره‌بازنه‌یی گه‌یشتوونه‌ته‌ په‌رله‌مان، ئه‌مانه‌ش جگه‌ له چه‌تری سه‌در چاویان له کۆمه‌ک و پشتیوانی مه‌رجه‌عیه‌تی نه‌جه‌فیشه که پیشتر پشتیوانی له زۆرکردنی بازنه‌کانی ههلبژاردن کردوه، ئه‌گه‌ر هه‌موو ئه‌مانه‌ش بچنه سه‌ر یه‌ک هی‌ل و یه‌ک ئاراسته، ئه‌وه به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌یان بو هیزه شیعه حوکمرانه‌کان قورس و باجدار ده‌بیت به‌تایبه‌ت که ئه‌وان هیشتا له دله‌خورتیی گۆشاره‌ داراییه‌کانی ئه‌مه‌ریکادان و ترسی ئه‌وه‌یان هه‌یه پلانی‌ک بیت بو دووباره‌کردنه‌وه‌ی ئه‌زموونی رووخاندنی حکومه‌ته‌که‌ی عه‌بدولمه‌هدی (2019 _ 2020) له ریگای خۆپیشاندانه‌وه

پاش تیپه‌پاندنی به‌به‌رستی 100 رۆژی یه‌که‌م و هیوربوونه‌وهی رژه‌یی مه‌ترسییه‌کانی "هه‌لکشانی شیتان" ه‌ی دۆلار، له‌په‌ر حکومه‌تی سوودانی که‌وت به‌سه‌ر ئالۆزییه‌کانی هه‌مواری یاسای هه‌لبژاردن. ئەم یاسایه‌که‌ جیگیر نییه‌ و هه‌ر چه‌ند سالی‌ک وه‌ک کراس به‌به‌ری هه‌یزه‌ سیاسیه‌یه‌ بالاده‌سته‌کان ده‌به‌رئ و ده‌دوورئ، ئەم جاره‌یان له‌کاتی‌کدا خراوه‌ت‌ه‌روو که‌ جه‌مه‌سه‌ریکی سه‌ره‌کی و گ‌رنگی شیعه‌ که‌ سه‌دریه‌کانن له‌ ده‌ره‌وه‌ی په‌رله‌مان و په‌رۆسه‌ی سیاسین، ئەگه‌ر یاساکه‌ش به‌خواستی ئەوان په‌وات که‌ فره‌ بازنه‌یه، ئەوه‌ ئەگه‌ری دووباره‌بوونه‌وه‌ی هه‌مان ئەنجامی هه‌لبژاردنی تشرینی 2021 هه‌یه‌ که‌ سه‌دری کرد به‌ یه‌که‌م، ئەگه‌ریش دژی خواستی سه‌دریه‌کان بێت و گوێیان بۆ نه‌گیریت ئەوه‌ مه‌ترسی گه‌رانه‌وه‌یان بۆ شه‌قام و نا‌هه‌زایه‌تی زیاتر ده‌کات و له‌ هه‌ردوو باره‌که‌شدا سه‌در هه‌ر گ‌رئ و له‌مه‌ره‌ بۆ هه‌یزه‌ شیعه‌کانی ر‌کابه‌ری ئەگه‌رچی خۆشی دووره‌به‌ریز کردبێت.

یاسای هه‌لبژاردن که‌ هه‌یزه‌ شیعه‌کانی چوارچۆیه‌ی هاوئاهاه‌نگی ده‌یانه‌وێت به‌ سیستمی "سانت لیگۆ" و که‌مه‌کردنه‌وه‌ی بازنه‌کانی هه‌لبژاردن (له‌ 83 بازنه‌ بۆ 18) تیپه‌په‌رین، ته‌نیا سه‌دریه‌کان تووه‌ نا‌کات به‌لکو گ‌ورز له‌ وه‌یزه‌ نوێیانه‌ش ده‌دات که‌ له‌ پاش تشرینی 2019 دروستبوون، یان ئەو "سه‌ربه‌خۆ" یانه‌ی به‌که‌لک وه‌رگرتن له‌ فره‌بازنه‌یی گه‌یشتوونه‌ته‌ په‌رله‌مان، ئەمانه‌ش جگه‌ له‌ چه‌تری سه‌در چاویان له‌ کۆمه‌ک و په‌شتیوانی مه‌رجه‌عیه‌تی نه‌جه‌فیشه‌ که‌ پێشتر په‌شتیوانی له‌ زۆرکردنی بازنه‌کانی هه‌لبژاردن کردوه، ئەگه‌ر هه‌موو ئەمانه‌ش بچنه‌ سه‌ر یه‌ک هی‌ل و یه‌ک ئاراسته‌، ئەوه‌ به‌ره‌نگاریبوونه‌وه‌یان بۆ هه‌یزه‌ شیعه‌ جوکمه‌رانه‌کان قورس و با‌جدار ده‌بێت به‌تایبه‌ت که‌ ئەوان هه‌یشتا له‌ دل‌ه‌خورتیی گ‌وشاره‌ داراییه‌کانی ئەمه‌ریکادان و ترسی ئەوه‌یان هه‌یه‌ پلانی‌ک بێت بۆ دووباره‌کردنه‌وه‌ی ئەزموونی رووخاندنی حکومه‌ته‌که‌ی عه‌بدولمه‌هدی (2019_2020) له‌ ر‌نگای خۆپه‌شاندانه‌وه‌.

له‌پاش ئەو هه‌موو نه‌رمیه‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوئاهاه‌نگی" نواندیان بۆ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی ئەمه‌ریکا له‌ پای ره‌واندنه‌وه‌ی هه‌ندیک له‌ مه‌ترسییه‌کانی قه‌یرانی دۆلار و به‌رگرتن له‌ ئەگه‌ری قو‌ستنه‌وه‌ی له‌ ناو‌خۆدا، درزی دووه‌م که‌ ده‌شیت سه‌در که‌لکی لێوه‌به‌رگیریت بۆ ته‌نگه‌تاوکردنی ر‌کابه‌ره‌کانی نا‌هه‌زایه‌تییه‌کانی په‌یوه‌ست به‌ په‌رۆزه‌ی هه‌مواری یاسای هه‌لبژاردنه‌، له‌م چوارچۆیه‌یه‌شدا باس له‌ وه‌ ده‌کریت که‌ له‌چه‌ند ماوه‌ی داها‌توودا مسته‌فا کازمی سه‌رۆکوه‌زیرانی پێشوو به‌ په‌رۆزه‌یه‌کی سیاسی نوێوه‌ بگه‌ریته‌وه‌ بۆ به‌غدا و له‌گه‌ل هه‌ندیک له‌ هه‌یزه‌ مه‌ده‌نییه‌کانی تر خۆیان ر‌یک ب‌خه‌نه‌وه‌ بۆ ئەوه‌ی له‌گه‌ل سه‌دردا به‌ر به‌نیازه‌کانی چوارچۆیه‌ی شیعی بگرن به‌تایبه‌ت پاش ئەوه‌ی کازمی ئەسته‌و پاکیی خۆی وه‌رگرت له‌ تاران و ده‌نگۆی ئەوه‌ش هه‌یه‌ سل‌او و کاخه‌زی تاران له‌گه‌ل خۆیدا هه‌ینابێت بۆ سه‌در، به‌لام به‌گوێه‌ی زانیاری ناو ره‌وته‌که‌ی مقته‌دا سه‌در، هه‌یشتا سه‌در هه‌یج وه‌لامی نه‌داونه‌ته‌وه‌.

جگه‌ له‌ یاسای هه‌لبژاردن، حکومه‌ت له‌ به‌رده‌م تاقیکردنه‌وه‌ی په‌رۆزه‌یاسای بودجه‌شدا به‌ که‌ دوا که‌وتوه‌ بۆ مانگی ئادار و نیسان، ئەم وینستگه‌یه‌ش جگه‌ له‌ ئاستی هه‌ریمی کوردستان و به‌غدا له‌سه‌ر ئاستی چوارچۆیه‌ی شیعی و هاوپه‌یمانییه‌ سونه‌کان (سیاده‌ و عه‌زم)، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر ئاستی ناو‌خۆی شیعه‌ جوکمه‌رانه‌کانیش هه‌ر لێکه‌وته‌ی ده‌بێت، چونکه‌ دا‌به‌شکردنی پا‌ره‌ و داها‌ت به‌سه‌ر جه‌مه‌سه‌ره‌کانی هه‌یز ئاسان نییه‌ و ئەگه‌ر لایه‌نی‌ک هه‌ل‌ئاوارده‌ بک‌ریت یان به‌شی پێکه‌اته‌ و پارێزگا‌ و جه‌ماوه‌ر و کۆمپانیا و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی که‌مه‌بک‌ریته‌وه‌، ئەوه‌ ئەگه‌ر کراوه‌یه‌ بۆ ئەوه‌ی بچێته‌ به‌ره‌ی به‌ره‌هه‌ل‌ستکاری کابینه‌ی حکومه‌ت، ئەمه‌ له‌کاتی‌کدا حکومه‌ته‌که‌ خۆی به‌دیار بێه‌نگی و ئاماژه‌کانی سه‌در و ره‌ته‌که‌یه‌وه‌ رۆژ ده‌ژمێریت.

له‌ بودجه‌دا گ‌رپی زۆر هه‌ن؛ خه‌ملاندنی نرخه‌ی نه‌وت، به‌ینه‌وه‌ی نرخه‌ی دۆلار و چاره‌سه‌رکردنی جیاوازی زۆری نرخه‌ی فه‌رمی و بازا‌رییه‌که‌ی، به‌دوای ئەوانیشدا جیگه‌ کردنه‌وه‌ی گ‌فته‌کانی کارنامه‌ی حکومه‌ت، له‌مه‌ش گ‌رنگ‌تر رازیکردنی لایه‌نه‌ سونه‌کان و چاره‌سه‌رکردنی گ‌رپی به‌شه‌ بودجه‌ی هه‌ریمی کوردستان که‌ به‌پا‌ره‌کانی دادگای فیدرالی بژارده‌کانی مامه‌له‌ له‌گه‌ل کردنی خزانده‌وته‌ تونیلێکی به‌رته‌سه‌که‌وه‌. به‌گوێه‌ی په‌رنسیپی گه‌مه‌ی دیموکراسی هه‌یزه‌ شیعه‌کان زۆریه‌ی ئەوه‌یان هه‌یه‌ به‌ته‌نیا بودجه‌ تیپه‌په‌رین، به‌لام له‌کاتی‌کدا که‌ ئەوان له‌ ئەمه‌ریکا و ئەوروپا ده‌گه‌رین بۆ سه‌لماندنی ئەوه‌ی حکومه‌ته‌که‌ ب‌نکه‌ فراوان و هه‌مه‌چه‌شنه‌ ته‌نیا هی شیعه‌ نییه‌، هه‌ل‌ئاوارده‌کردنی ئەم دوو جه‌مه‌سه‌ره‌ یان ب‌یبا‌کی به‌رامبه‌ریان هه‌روا ئاسان نییه‌ وه‌ک ئەو کاته‌ی که‌ حه‌یدەر عه‌بادی سه‌رۆکوه‌زیرانی پێشوو (2014_2018) به‌هۆی شه‌ری داعشه‌وه‌ هه‌موو پ‌لپه‌شتیه‌کی نێوده‌وله‌تی هه‌بوو.

به‌گوێه‌ی ئەو ئاماژه‌ی به‌رده‌ستن هه‌یشتا سوودانی به‌ته‌واوی له‌ تیستی ئەمه‌ریکا ده‌ره‌نچه‌وو، له‌ واشنتن زۆرێک به‌و چاوه‌ ته‌ماشای ده‌که‌ن به‌ل‌ئ ناکریت به‌ "پاشکۆی ئێران" ته‌ماشای بک‌ریت، به‌لام ناشتوانی‌ت زۆر له‌ قسه‌ی ب‌نکه‌ سیاسیه‌یه‌که‌ی ده‌رچیت له‌ چوارچۆیه‌ی شیعی که‌ به‌ ئاشکرا دوو وه‌زیران له‌ گ‌روپه‌ چه‌کداره‌کانی دژه‌ ئەمه‌ریکا و سزادراوی واشنتن به‌سه‌ردا سه‌پاند که‌ بریتین له‌ نه‌عیم عه‌بودی، وه‌زیری خۆیندنی بال‌ا (عه‌سایب) له‌گه‌ل ئەحمه‌د ئەله‌سه‌دی وه‌زیری کار و کاروباری کۆمه‌لایه‌تی (جند الإمام - الفتح). هه‌ر له‌به‌ر ئەو دل‌ه‌راوکی ئەمه‌ریکیه‌شه‌ وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ (د.فوتاد حسین) و شانده‌ بال‌اکه‌ی عێراق له‌ واشنتن نه‌یانتوانی مانگی رابردوو بانگه‌یشتنامه‌یه‌ک بۆ سوودانی به‌ ئاسانی مسۆگه‌ر ب‌که‌ن و ئەو سه‌ردانه‌ به‌ دیاری نه‌کراوی ماوه‌ته‌وه‌ تاوه‌کو کاتی‌کی دیکه‌.

له‌ ده‌ره‌وه‌ی عێراقیش، ئێران و تورکیا که‌ دوو دراوسێ هه‌ره‌ په‌یوه‌ندی‌داره‌که‌ی عێراقن له‌به‌رده‌م پێشها‌ت و ئەگه‌ری جۆراوجۆردان که‌ به‌شیکیان سیاسی و ئابووری و، هه‌لبژاردن و به‌شه‌که‌ی دیکه‌ی که‌مناوی و که‌می بارانه‌ که‌ سه‌رجه‌میان کاریگه‌ری گه‌وره‌یان له‌سه‌ر

عراق دەپت، مەسەلەي كۆنترۇلكردى دزەكردى دۇلاريش بۇ ئەم دوو ولاتە لە عىراقەوہ پابەندىيەكى كت و پې و ناكاوہ كە شكاوہتە گەردنى حكومتى سوودانى و زانىارىيە دزە پىكراوہكان باس لەوہ دەكەن مەسەلەي پابەندى بە "سىستىمى سويفت" و خۇ ئامادەكردى بۇ پىشھاتەكانى توركىا و ئىران ھاندەرى ئەمىندارى گىشتى نەتەوہ بەكگرتووہكان بووہ كە خۇي بەيىنىتە ئەو ئاستەي چەند كۆر و كۆبوونەوہيەك بەپرسە عىراقىيەكان بگەپت و بچىتە ئەو خوانانەشى كە ئەمىندارى عەسايب سەرۇكى "بابلون"ى تىدايە كە دوو سزادراوى ئەمەريكان، لەو دىدارانەشدا "گۆتيريش مەترسىيەكانى راستەوخۇ بەگوئى ئامادەبووان داوہ" بۇ ئەوہى پاساويان نەمىنىت" چونكە ئەگەرى زال ئەوہيە لەمەولا ئەمەريكا گوشارەكانى لە دياردە بىزراوہكانى عىراق يان ئاوديوى دۇلار بۇ ئىران بگوازىتەوہ بۇ بارەگاي نەتەوہ بەكگرتووہكان لە مانتھاتنى نيويۇرك.

ئەو ھاوپەيمانييە شىيەيەي كە بېيارە بەرەنگارى ئەم ئالنگارىيانەي عىراق بېيتەوہ چەند مانگىك بەر لە ئىستا پالنەرى مانەوہى بە تۆكمەيى و بەك ريزى زياتر بەرەنگارىبوونەوہى سەدر بوو، ئىستا كە حكومت بەكلايى بووہتەوہ و لەبەردەم ئەگەرى ھەلئىزاردنايە ئەوان كەوتوونەتە شەرى قورسى بەرژەوہندى حىزبەكانيان و گەپان بەدواي پىگە بۇ ھەلئىزاردنى داھاتوو، ھەرچەندىشە زوو زوو دەگوتريت كە دوو جەمسەرە ركابەرەكەي ھاوپەيمانييەكە "دەولەتى ياسا" و عەسايب" كۆك و تەبان و لەگەل جەمسەرەكەي دىكەي "حەكىم - عەبادى" كىشەيان نييە، بەلام پىدراوہكان بەرەو ئەوہن كە لاينە شىيەكانى بىكەي سوودانى ھىندەي چاويان لەسەر سۇراخكردى قۇناغى داھاتووہ ھىندە لە بىرى تۆكمەكردى ئەم قۇناخدا نىن و لە چەند رۇزى رابردووشتا ھەندىك لە جياوازييەكانى ئاراستەي سوودانى سەرۇك وەزيران و ھىزە شىيەكانى ھاوپەيمانى دەرگەوتوون بە تايبەت لە بوارەكانى پابەندى وەزىرەكان بە حىزبەكانيان و خەمساردىيان لە "بەرەنگارىبوونەوہى گەندەلى" ئەمەش دەرگاىەكى دىكە بە پووى ناكۆكى و جياوازي زياتر لە ناو كايىنەي حكومت و راگرە سىياسىيەكانى.